

## ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

### PROTECTION OF SOCIALLY VULNERABLE CONSUMERS IN TERMS OF REFORMING THE ELECTRICITY MARKET

*У статті здійснено аналіз показників домогосподарств за рівнем матеріального добробуту як фактора, що відображає стан соціально-економічного розвитку країни та забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними та нематеріальними благами. З урахуванням світового досвіду поглиблено підходи щодо визначення категорії «вразливий споживач» як чинника ефективного реформування ринку електроенергії за стандартами та нормами європейського законодавства. Визначено групи соціально вразливих споживачів на лібералізованому ринку електроенергії. Узагальнено критерії, що тісно пов'язані із визначенням «вразливі категорії споживачів».*

**Ключові слова:** добробут населення, лібералізація, ринок електроенергії, вразливий споживач, соціальний захист споживача.

*В статті проаналізовані показателі домогосподарств по рівню матеріального благосостояння як фактора, який відображає стан соціально-економічного розвитку країни та забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними та нематеріальними благами. З урахуванням світового досвіду поглиблено підходи до визначення категорії «вразливий споживач» як фактора ефективного*

*реформування ринку електроенергії по стандартам і нормам європейського законодавства. Определены группы социально уязвимых потребителей на либерализованном рынке электроэнергии. Обобщены критерии, которые тесно связаны с определением «уязвимые категории потребителей».*

**Ключевые слова:** благосостояние населения, либерализация, рынок электроэнергии, уязвимый потребитель, социальная защита потребителя.

*The work analyses the households' indicators on the level of material welfare as a factor reflecting the state of socio-economic development of the country and the provision of the population with life-essential material and non-material goods. Taking into account world experience, approaches to the definition of the category of the vulnerable consumer as a factor of effective reforming of the electric power market by standards and norms of the European legislation were deepened. Groups of socially vulnerable consumers in the liberalized electricity market were identified. The criteria that are closely related to the definition of "vulnerable categories of consumers" were summarized.*

**Key words:** welfare of population, liberalization, electricity market, vulnerable consumer, consumer social safety.

УДК 621.31:332

**Самойленко І.О.**

к.е.н., доцент,  
доцент кафедри менеджменту  
і адміністрування  
Харківський національний університет  
міського господарства  
імені О.М. Бекетова

**Постановка проблеми.** Згідно з дослідженням соціологічної групи «Рейтинг», проведеного в кінці 2016 року, українці вважають, що негайного вирішення потребують проблеми саме соціального сектору. Зокрема, 37,8% опитаних вбачають потребу в подоланні низького рівня зарплат чи пенсій, 33,9% – вимагають справедливих тарифів на комунальні послуги, 26,9% – подолання відсутності роботи та безробіття, 19,7% опитаних хвилює висока вартість і низька якість медичних послуг, 37,9% – зростання цін на основні товари та інфляція [1].

З огляду на вищевизначене, в умовах реформування ринку електроенергії та збільшення цін на електроенергію посилення захисту соціально вразливих споживачів набуває виняткової гостроти та набуває масштабів національного значення. «Усі групи споживачів, включно з населенням, програють, якщо Україна зволікатиме з проведенням реформи енергетичного ринку та системи соціального захисту. Якість послуг та енергетичної інфраструктури поступово погіршуватиметься, а рівень непродуктивних державних витрат збільшуватиметься» [2, с. 4].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналітичний огляд вітчизняних досліджень [2–5], ознайомлення із міжнародним досвідом [6–8] та аналіз власних спостережень дали змогу визначити, що

основними напрямками реформування енергетичної сфери України є: лібералізація електроенергетичного ринку країни; імплементація європейського законодавства; реорганізація електроенергетичного ринку; поетапна ліквідація перехресного субсидювання і вирівнювання цін на природний газ та електричну енергію; впровадження стимулювального тарифоутворення (RAB-регулювання); вирішення проблеми захисту прав споживачів.

В умовах реформування ринку електроенергії особлива увага приділяється врахуванню інтересів споживачів усіх секторів економіки країни. «Ефект будь-яких реформ в енергетиці має досягатися в інтересах споживачів та економіки країни, а не в інтересах окремих енергокомпаній», – наголошено у дослідженні [3, с. 46]. У зв'язку з цим ключового акценту набувають питання, що спрямовані на забезпечення недискримінаційності і «прозорості» для усіх учасників електроенергетичного ринку, а саме: законодавче закріплення заходів щодо захисту прав споживачів, а також роль і обов'язки в цьому процесі регулюючих органів; роль соціальних аспектів (захист соціально і фізично вразливих категорій споживачів) у реформуванні енергоринку; підходи до вирішення питань захисту споживачів тощо.

З огляду на той факт, що енергетика має не тільки економічне, але й соціальне значення,

визначення терміна «вразливий споживач» є першочерговим завданням, яке має бути розв'язане під час реформування електроенергетичного ринку України. Як наголошено у дослідженні, «чітке визначення вразливих груп споживачів дає змогу посилити адресність системи соціальної допомоги, спрямувавши її до тих домогосподарств, які її найбільше потребують. Воно дає змогу встановити поріг енергетичної бідності й з'ясувати, яким категоріям і якій кількості населення загрожує цей стан» [2, с. 12]. Саме тому визначення вразливих груп споживачів під час реформування електроенергетичного ринку України становить інтерес для цього дослідження.

**Постановка завдання.** Мета статті полягає у поглибленні підходів щодо визначення категорії «вразливий споживач» як чинника ефективного реформування ринку електроенергії за стандартами та нормами європейського законодавства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У роботі [3] визначено, що характер співвідношення ціни на електроенергію і середньої величини заробітної плати відображає стан соціально-економічного розвитку країни та вплив вартості електроенергії на рівень добробуту населення (рис. 1).

Якщо проаналізувати показники домогосподарств за рівнем матеріального добробуту, то ми маємо дуже сумну картину (табл. 1). Так, у

2015 році частка домогосподарств, яких за самооцінкою рівня доходів можна вважати злиденними (тобто їм не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування), зросла до 4,9%, а бідних, які постійно відмовлялися в найнеобхіднішому, крім харчування, – до 43,2%. За даними аналітичної компанії Gallup, частка українців, що задоволені своїм рівнем життя, в останні роки скоротилася з 27% до 17%.

У 2017 р. міське домогосподарство отримувало у середньому за місяць 7664 грн, сільське – 7136 грн. Загальні доходи на одного члена домогосподарства становили 3550 грн на місяць, у міських домогосподарствах – 3685 грн, у сільських – 3289 грн. При цьому середньомісячні сукупні витрати на одного члена домогосподарства становили 3281 грн на місяць, міське домогосподарство витратило у середньому за місяць 7171 грн, сільське – 6410 грн. Серед усіх витрат домогосподарств 94% становили споживчі витрати (у I півріччі 2016 р. – 93%). У структурі сукупних витрат оплата житла, комунальних продуктів та послуг (з урахуванням суми безготівкових пільг та субсидій) у 2017 р. становила 1280 грн на місяць, або 19%. Для порівняння, цей відсоток, наприклад, у січні-червні 2016 р. становив – 15%, або 848 грн. Міське домогосподарство на такі цілі витратило 1415 грн (20%), сільське – 1000 грн (16%). Розміри витрат міських домогосподарств

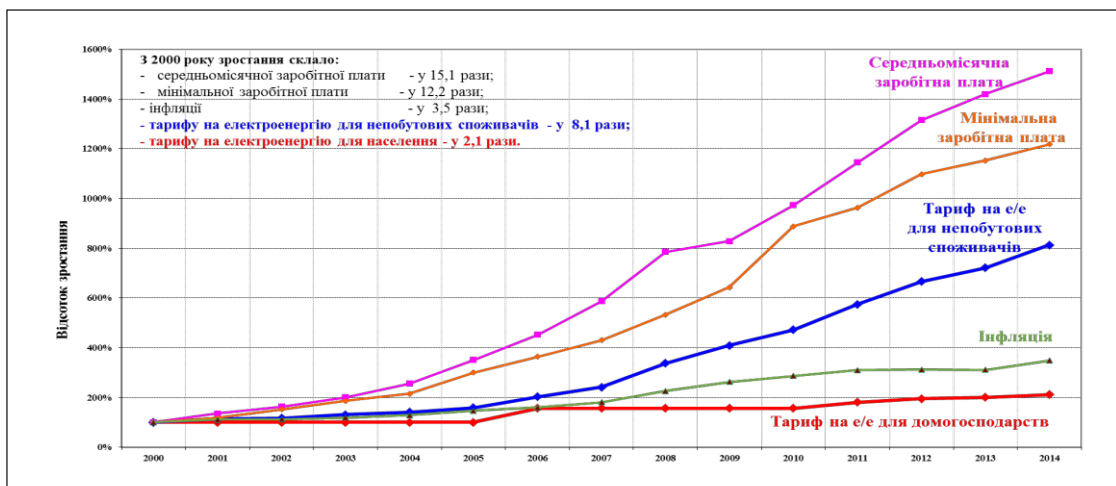


Рис. 1. Динаміка зростання заробітної плати, індексів споживчих цін та тарифів на електроенергію [5]

Таблиця 1

**Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2005–2015 роках (у %)**

Оцінка власних доходів	2005	2008	2009	2010	2013	2015
Коштів достатньо і робили заощадження	6,6	12,7	11,1	11,6	10,4	6,2
Коштів достатньо, але заощаджень не робили	49,4	51,8	45,3	47,8	50,5	45,7
Відмовлялись від найнеобхіднішого, крім харчування	39	32,9	40,2	37,5	35,8	43,2
Не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування	5	2,6	3,4	3,1	3,3	4,9

Джерело: за даними Державної служби статистики України, опублікованими у 2016 році

на зазначені цілі зросли порівняно з I півріччям 2016 р. в 1,6 раза, сільських – в 1,4 раза. Зростання частки, яку домогосподарства витрачали на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, пов'язано із підвищенням у I півріччі 2017 р. порівняно з I півріччям 2016 р. цін на природний газ (на 16,7%), на послуги каналізації (на 25,5%), водопостачання (на 30,1%), електроенергії (на 62,7%), гарячої води та опалення (на 88,8%) [10].

У 2015 році швейцарським банком CREDIT Suisse [1] було проведено дослідження щодо визначення добробуту мешканців країн Європи. На основі порівняння статків пересічного дорослого громадянина та на базі реальних доходів населення фінансова установа склала рейтинг найбагатших та найбідніших країн Європейського континенту. Україна у цьому рейтингу посіла першу сходинку серед найбідніших країн Європейського континенту з добробутом пересічного дорослого \$1437, другу сходинку «антирейтингу» займає Білорусь із \$1551, третю – Молдова з \$3104. Для порівняння, середній статок дорослого населення Швейцарії становить 576 тисяч доларів, що робить цю державу найбагатшою країною Європи. Далі йдуть такі країни, як Ісландія, Норвегія, Велика Британія, Швеція та Люксембург – ці країни показали результат понад 300 тисяч доларів на громадянина.

У міжнародній практиці доступність електроенергії для населення відображається показником обсягу електроенергії, який можуть придбати домогосподарства на свої середні доходи. Найбільший обсяг електроенергії, за оцінками РІА «Рейтинг» у 2015 р., за середній місячний дохід можна придбати в Норвегії – 23,8 тис. кВт·год. Друге і третє місця посідають Люксембург і Фінляндія. У цих країнах жителі на середній дохід можуть придбати 18 і 16 тис. кВт·год на місяць відповідно. Співвідношення витрат на комунальні послуги до рівня середньої зарплати в Україні становить 57,3%, тоді

як у США – 7%; у Німеччині – 7,7%; у РФ – 17,7%; у Польщі – 22,9%; у Греції – 28,9%. [11].

Глобальний процес лібералізації, розпочатий понад два десятиліття тому, спричинив значні зміни в електроенергетиці, зокрема підвищення цін на електроенергію (табл. 2). З огляду на це постала проблема захисту соціально вразливих споживачів як одного з пріоритетних напрямів діяльності органів регулювання.

Уперше термін «вразливий споживач» з'явився в документах Євросоюзу на позначення окремої категорії споживачів із обмеженими можливостями. Незважаючи на вживання в документах і законодавстві ЄС, це поняття не має дефініції. Загальною ознакою під час визначення вразливих споживачів є їхня нездатність забезпечувати себе та свої сім'ї внаслідок об'єктивних умов нестачі фінансових коштів, яка може бути постійною або тимчасовою, і потреба в системі заходів підтримки з боку держави.

У більшості країн вразливі споживачі безпосередньо або опосередковано визначаються відповідно до зумовлених і прийнятих критеріїв, які встановлюють їхню вразливість. Є кілька факторів для визначення категорій вразливих споживачів:

1) рівень місячного доходу на утримання житла – цей критерій використовується в більшості країн, де є певна система економічної підтримки (електроенергія: Бельгія, Франція, Великобританія, Ірландія, Італія, Румунія, Словенія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Сербія, МООН Косово; газ: Австрія, Бельгія, Франція, Великобританія, Угорщина, Ірландія, Італія та Румунія);

2) літні громадяни з установленим низьким доходом (електроенергія: Ірландія та Іспанія, Боснія і Герцеговина, Сербія; газ: Ірландія);

3) усі літні громадяни (електроенергія та газ: Великобританія і Ірландія);

4) домогосподарства з дітьми зі встановленим низьким рівнем доходу (електроенергія: Італія, Франція, Іспанія, Хорватія; газ: Італія);

Таблиця 2

**Динаміка цін на електроенергію країн ЄС та США для домогосподарств з урахуванням податків, євро/кВт·год [3]**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2000–2012
Данія	0,196	0,209	0,219	0,225	0,226	0,230	0,241	0,251	0,271	0,263	0,269	0,294	0,298	52%
Німеччина	0,153	0,160	0,166	0,170	0,171	0,179	0,185	0,195	0,217	0,229	0,241	0,253	0,264	72%
Франція	0,117	0,115	0,117	0,116	0,119	0,119	0,119	0,121	0,121	0,121	0,132	0,140	0,142	22%
Польща	0,081	0,089	0,100	0,098	0,093	0,106	0,116	0,123	0,128	0,121	0,136	0,141	0,147	82%
Фінляндія	0,087	0,088	0,094	0,103	0,107	0,105	0,109	0,115	0,125	0,129	0,135	0,156	0,155	78%
Швеція	0,103	0,106	0,112	0,136	0,140	0,137	0,150	0,171	0,172	0,162	0,190	0,207	0,206	99%
Великобританія	0,109	0,107	0,105	0,097	0,088	0,090	0,109	0,130	0,153	0,144	0,142	0,151	0,173	59%
Норвегія	0,098	0,121	0,128	0,172	0,138	0,160	0,159	0,167	0,167	0,156	0,197	0,200	0,183	87%
Болгарія					0,060	0,065	0,065	0,067	0,077	0,082	0,082	0,085	0,090	50%
Spain	0,109	0,105	0,105	0,106	0,108	0,110	0,115	0,123	0,146	0,163	0,179	0,203	0,223	105%
Italy	0,205	0,199	0,193	0,198	0,194	0,199	0,211	0,233	0,213	0,205	0,194	0,203	0,221	8%
США	0,082	0,086	0,084	0,087	0,090	0,095	0,104	0,107	0,113	0,115	0,115	0,117	0,117	42%

5) усі домогосподарства з дітьми (електроенергія: Іспанія, Сербія; газ: Великобританія, Ірландія);

6) усі домогосподарства (електроенергія: Іспанія);

7) люди з обмеженими фізичними можливостями зі встановленим низьким рівнем доходу (електроенергія: Великобританія, Ірландія, Іспанія, Сербія; газ: Бельгія, Болгарія);

8) усі люди з обмеженими фізичними можливостями (Бельгія, Албанія, Боснія і Герцеговина);

9) споживачі з віддалених місцевостей;

10) безробітні (Албанія).

Варто зауважити, що рівень щомісячного доходу є найпопулярнішим критерієм. У деяких країнах такі групи споживачів, як домогосподарства з дітьми, люди з обмеженими фізичними можливостями та літні громадяни, мають право на підтримку, яка часто пов'язана з рівнем доходу. У низці країн (Болгарія, Угорщина) вразливі споживачі встановлюються Центрами соціальної підтримки в індивідуальному порядку. В Ірландії Комісія з регулювання енергетики, електроенергії та газу визначає три категорії вразливих споживачів: споживачі, які залежать від апаратури життєзабезпечення, що працює від електрики; споживачі з дефектами зору, слуху та опорно-рухового апарату; літні споживачі (старші 66 років). У Словенії системний оператор має постачати електроенергію й газ споживачеві в межах, розрахованих на підставі обставин життя та здоров'я конкретного споживача (вразливого споживача) [12].

У законі про енергетику Угорщини під вразливим споживачем маються на увазі побутові споживачі, які потребують спеціальної уваги через соціальну диспозицію, визначену правовими нормами, або якісь інші особливі причини, щоб забезпечити їх електрикою і природним газом. Побутовим споживачам, які вважаються вразливими та мають статус нужденних чи недієздатних, надається захист відповідно до спеціально передбаченого законодавства у вигляді допомоги, призначуваної трейдерами або постачальниками електроенергії та природного газу в межах, детально визначених відповідними законодавчими актами. У польському законі «Про енергетику» вразливого споживача визначено як домогосподарство, кваліфіковане для отримання тимчасової/постійної допомоги згідно з вихідними положеннями соціального закону.

У Великобританії критерії відповідності варіюються залежно від компаній – постачальників електроенергії. У переліку тих, хто може отримати право на соціальні тарифи, наявні такі категорії: домоволодіння, що отримують пенсійний кредит; домоволодіння, що отримують допомогу як доповнення доходу; домоволодіння, що отримують допомогу по безробіттю; домоволодіння, що отримують податковий залік, виплачуваний

на дитину, зокрема за інвалідністю або важкою формою інвалідності. Побутових споживачів, які відповідають вимогам для отримання соціальних тарифів, визнають вразливими через низький дохід і вік (літні або дуже молоді), недієздатність або «паливну бідність». У Великобританії поняття «паливна бідність» застосовується тоді, коли щонайменше 10% доходу витрачається на оплату газу й електроенергії.

Резюмуючи викладене вище, спостерігаємо відсутність загальних параметрів для визначення вразливих споживачів у межах ЄС. З огляду на це ключовим моментом є ретельне розроблення критеріїв визначення вразливих споживачів на державному рівні. Такі положення, безумовно, мають узгоджуватися із соціальними й економічними обставинами країни, а також із наявними соціальними мережевими системами. Визначати вразливих споживачів на підставі лише критерію дохідності не завжди доцільно. Високий ступінь узагальненості критеріїв може спричинити до появи великої кількості вразливих споживачів, що, зі свого боку, здатне привести до тиску на державний бюджет або порушення конкуренції (якщо витрати на матеріальну допомогу розподілятимуться серед кінцевих користувачів). Отже, варто поєднувати різні критерії, щоб уникати хибного тлумачення.

І нарешті слід зазначити, що термін «вразливий споживач» застосовують не в усіх країнах, проте системи підтримки споживачів, які перебувають у скрутному матеріальному становищі або мають певні особливі потреби, наприклад інваліди, зазвичай є. Організація подібних систем різниться і залежить від соціальної політики держави. У країнах ЄС споживачі мають як економічний, так і неекономічний захист.

Виділяють такі неекономічні схеми підтримки вразливих споживачів, як:

– спеціальна послуга для сліпих людей, що передбачає інформування телефоном про нараховані платежі та можливість особистого відвідування споживача з метою надання інформації про правила безпеки під час використання газу (Греція);

– для незаможних споживачів мають бути доступними такі переваги: платіжні засоби, відстрочені платежі, лічильники за передплатою, збільшення кількості знять показів лічильника для вразливих споживачів, зокрема пенсійного віку, недієздатних, із хронічними захворюваннями, сліпих, слабозрячих, глухих, із порушенням слуху (Великобританія).

Поширеним інструментом неекономічної підтримки є захист від відключення енергопостачання. Подібна норма рішення діє приблизно в 60% усіх країн (в електроенергетиці: Бельгія, Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія, Франція, Велико-

британія, Угорщина, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Румунія, Словенія, Іспанія, Швеція і Нідерланди). До того ж, системи неекономічної підтримки співіснують із системами економічної підтримки, що дає змогу створити належну систему соціального захисту для вразливих споживачів. Основними заходами в електропостачанні є: соціальні тарифи; знижки; нормативи з постачання безкоштовної електроенергії; державні пільги та субсидії; видача талонів або гарантійних листів; особливі регульовані ціни на електропостачання для певних категорій споживачів; гарантія невідключення; комбінації тарифних і нетарифних механізмів надання допомоги.

Низка країн має регульовані ціни на енергію для певних груп споживачів, переважно побутових. Деякі органи регулювання енергетики, зокрема ERGEG/CEER і ECRB, чітко заявили, що регульовані ціни спотворюють функціонування ринку, тому від них необхідно або відмовитися взагалі, або привести у відповідність до умов ринку. Регульовані ціни передбачають поступове зростання з року в рік доти, доки не буде досягнуто рівня ринкової ціни, щоб не було потреби в субсидіях. Необхідність захисту вразливої категорії побутових споживачів є беззаперечною, і це питання потрібно врегульовувати винятково шляхом застосування ринкових інструментів.

Європейський Союз не рекомендує застосовувати тарифні системи для захисту споживачів, адже це ставить під загрозу конкуренцію на ринку та приводить до дискримінації споживачів, тобто до перерозподілу коштів між певними категоріями споживачів. Разом із цим соціальні тарифи в чистому вигляді не заборонені, тому використовуються деякими країнами. Варто підкреслити, що соціальні тарифи роблять структуру цін непрозорою і перебувають у безпосередньому взаємозв'язку із ефектом перехресного субсидування. З огляду на це споживачі й інвестори можуть отримати неправильні цінові сигнали від енергопостачальників. Основні правила соціального захисту мають орієнтуватися на потреби ринку. Важливим моментом є відсутність адміністративного втручання в природні механізми роботи енергетичного ринку й негативного впливу на конкуренцію. Однак тарифні рішення (регульовані тарифи для певних груп споживачів) з різних причин можуть бути єдиною можливим варіантом, принаймні протягом певного періоду.

Варто пам'ятати, що в становленні енергетичного ринку конкуренція відіграє важливу роль, особливо для малозабезпечених споживачів і споживачів із особливими потребами. Яку б модель підтримки не обрала країна, ця система не має заважати конкуренції. Водночас вона має стимулювати всі категорії споживачів брати активну участь у роботі лібералізованого ринку, що дає

змогу дібрати оптимальний тариф (завдяки більш вигідній пропозиції).

**Висновки з проведеного дослідження.** Аналіз світового досвіду щодо визначення «вразливі категорії споживачів» дав змогу розвинути підходи до тлумачення понятійного апарату «вразливий споживач», узагальнити та обґрунтувати, що одним із критеріїв, тісно пов'язаним із визначенням категорії «вразливий споживач», є оцінювання рівня платоспроможності населення, тобто можливість домогосподарств задовольняти потребу в електроенергії за допомогою виділення на ці цілі соціально прийнятної частки річного доходу. Наголошено, що категорію вразливого споживача можна визначити як особу, яка з об'єктивних причин, зумовлених соціальними або особистими факторами, що перебувають поза межами його контролю, не в змозі оплатити рахунок за електроенергію. Визначено, що термін «вразливий споживач» застосовують не в усіх країнах, проте системи підтримки споживачів зазвичай є, а їх організація залежить від соціальної політики держави.

Найбільш ефективний спосіб зниження витрат на електроенергію для споживача – це зниження рівня її споживання. У статті 3 Директиви з електроенергетики та газу йдеться про те, що соціальна та енергетична політика, зокрема заходи з енергоефективності, можуть взаємодіяти для захисту вразливих категорій споживачів. Заходи енергоефективності мають бути складником політики добробуту. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує питання щодо зниження енергетичної бідності.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Як Україні перестати бути «банановою» республікою. URL: [http://vgolos.com.ua/articles/yak\\_ukraini\\_perestaty\\_buty\\_bananovoyu\\_respublikoyu\\_246419.html](http://vgolos.com.ua/articles/yak_ukraini_perestaty_buty_bananovoyu_respublikoyu_246419.html)
2. Україна на межі енергетичної бідності: як захистити вразливі соціальні групи? URL: [http://old.icps.com.ua/files/articles/76/34/Energy\\_draft\\_2602.pdf](http://old.icps.com.ua/files/articles/76/34/Energy_draft_2602.pdf)
3. Огляд діяльності та економічної ефективності лібералізованих (конкурентних) ринків зарубіжних країн (ОЕСР, ЄС, США, Росії) та динаміка ціноутворення на електроенергію. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/3.-Rynky-elektroenergiyi-ta-tsinoutvorennya.pdf>
4. Підсумки-2017: електроенергія перетворюється на дороге задоволення. URL: <https://mind.ua/publications/20180112-pidsumki-2017-elektroenergiya-peretvoryuetsya-na-doroge-zadovolennya>
5. Тарифи на електроенергію для домогосподарств України. URL: [https://Prezentatsia\\_optymizatsia\\_taryfiv\\_na\\_electro.pdf](https://Prezentatsia_optymizatsia_taryfiv_na_electro.pdf)
6. Исследование функционирования розничных рынков электроэнергии для потребителей в ЕС, проведенное Европейским консорциумом оценки потребительских рынков 2010. URL: [http://ec.europa.eu/consumers/strategy/facts\\_en.htm](http://ec.europa.eu/consumers/strategy/facts_en.htm)

7. Baron, S; Field, J. and Schuller, T. Social capital: Critical perspective. – Oxford University Press, 2000.

8. Delorme P., Dixon G., Huff C. A., Schierenbeck A. Investing in cities of the 21st Century: urbanization, infrastructure, and resources. – Harvard Business School research, 2011.

9. Структура тарифів на електроенергію для населення. URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=15338>

10. Витрати і ресурси домогосподарств України у I півріччі 2017 року – Статистична доповідь // Державна служба статистики України. URL: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/publdomogosp\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm)

11. Аналіз тарифо- та ціноутворення на енергетичні ресурси у провідних зарубіжних країнах. Частка тарифу на передавання електроенергії в електромережаху. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/3.-Taryfo-ta-tsinoutvorennja-na-energetychni-resursy.pdf>

12. Уязвимые потребители и возможные схемы поддержки. URL: [http://www.inogate.org/documents/Vulnerables\\_Textbook\\_FINAL\\_rus.pdf](http://www.inogate.org/documents/Vulnerables_Textbook_FINAL_rus.pdf)

#### REFERENCES:

1. Ak Ukraïni perestaty buty «bananovoju» respublikoju [As to Ukraine to stop being the "banana" republic]. Available at: [http://vgolos.com.ua/articles/yak\\_ukraini\\_perestaty\\_butj\\_bananovoyu\\_respublikoyu\\_246419.html](http://vgolos.com.ua/articles/yak_ukraini_perestaty_butj_bananovoyu_respublikoyu_246419.html) (accessed 04 March 2018)

2. Ukraina na grani energeticheskogo bednosti: kak zashchitit' uyazvimye sotsial'nye gruppy? [Ukraine on the verge of power poverty: how to protect vulnerable social groups?]. Available at: [http://old.icps.com.ua/files/articles/76/34/Energy\\_draft\\_2602.pdf](http://old.icps.com.ua/files/articles/76/34/Energy_draft_2602.pdf) (accessed 04 March 2018)

3. Ogljad dijajl'nosti ta ekonomichnoi' efektyvnosti liberalizovanyh (konkurentnyh) rynkiv zarubizhnyh kraïn (OESR, JeS, SShA, Rosii) ta dynamika cinoutvorennja na elektroenergiju [Activities overview and economic efficiency of the liberalized (competitive) markets of foreign countries (OECD, the EU, the USA, Russia) and dynamics of pricing on the electric power]. Available at: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/3.-Rynky-elektroenergiji-ta-tsinoutvorennja.pdf> (accessed 05 March 2018)

4. Pidsumky-2017: elektroenergija peretvorjujet'sja na doroge zadovolennja [Results-2017: the elec-

tric power turns into expensive pleasure]. Available at: <https://mind.ua/publications/20180112-pidsumki-2017-elektroenergija-peretvoryuetsya-na-doroge-zadovolennja> (accessed 05 March 2018)

5. Taryfy na elektroenergiju dlja domogospodarstv Ukraïny [Electricity rates for households of Ukraine]. Available at: [https://Prezentatsia\\_optymizatsia\\_taryfiv\\_na\\_electro.pdf](https://Prezentatsia_optymizatsia_taryfiv_na_electro.pdf) (accessed 06 March 2018)

6. Issledovanie funkcionirovanija roznychnyh rynkov jelektrojenergii dlja potrebitel'ev v ES, provedennoe Evropejskim konsorciumom ocenki potrebitel'skikh rynkov 2010 [The research of functioning of the retail markets of the electric power for consumers in the EU conducted by the European consortium of assessment of the consumer markets 2010]. Available at: [http://ec.europa.eu/consumers/strategy/facts\\_en.htm](http://ec.europa.eu/consumers/strategy/facts_en.htm) (accessed 06 March 2018)

7. Baron, S; Field, J. and Schuller, T. Social capital: Critical perspective. – Oxford University Press, 2000.

8. Delorme P., Dixon G., Huff C. A., Schierenbeck A. Investing in cities of the 21st Century: urbanization, infrastructure, and resources. – Harvard Business School research, 2011.

9. Struktura taryfiv na elektroenergiju dlja naselennja [Structure of electricity rates for the population]. Available at: <http://www.nerc.gov.ua/?id=15338> (accessed 10 March 2018)

10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017) Vytraty i resursy domogospodarstv Ukraïny u I pivrichchi 2017 roku – Statystychna dopovid' [Expenses and resources of households of Ukraine in the I half-year 2017 – Statistical report]. Available at: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/publdomogosp\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm) (accessed 10 March 2018)

11. Analiz tarifo- i tsenoobrazovaniya na energeticheskie resursy v vedushchikh zarubezhnykh stranakh. Dolya tarifa na peredachu elektroenergii v elektrosetyakh [The analysis tarifo-and pricings on energy resources in the leading foreign countries. Share of a tariff for power transmission in power supply networks]. Available at: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/3.-Taryfo-ta-tsinoutvorennja-na-energetychni-resursy.pdf> (accessed 11 April 2018)

12. Uyazvimye potrebiteli i vozmozhnye skhemy podderzhki [Vulnerable consumers and possible schemes of support]. – Available at: [http://www.inogate.org/documents/Vulnerables\\_Textbook\\_FINAL\\_rus.pdf](http://www.inogate.org/documents/Vulnerables_Textbook_FINAL_rus.pdf) (accessed 11 April 2018)

**Samoylenko I.A.**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,  
Senior Lecturer at Department of Management and Administration  
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv

### **PROTECTION OF SOCIALLY VULNERABLE CONSUMERS IN TERMS OF REFORMING THE ELECTRICITY MARKET**

The work analyses households' indicators on the level of material welfare as a factor reflecting the state of socio-economic development of the country and the provision of the population with life-essential material and non-material goods.

It is proved that within the conditions of permanent growth of tariffs and amid the limited solvency of the population, Ukraine, at the present stage of its economic development, is greatly economically underdeveloped. It is emphasized that the excessive increase of electricity tariffs has a negative impact on the material and non-material well-being of the population, which can force household consumers to switch to either unhealthy or non-environmentally-friendly alternatives or hooverize, save expenditures of healthcare or human capital investment.

Taking into account world experience, approaches to the definition of category vulnerable consumer as a factor of effective reforming of the electric power market by standards and norms of the European legislation were deepened. It is noted that the term "vulnerable consumer" is not applied in all countries, but there are consumer support systems, the organization of which depends on the social policy of the state. Groups of socially vulnerable consumers in the liberalized electricity market are identified. The criteria that are closely related to the definition of "vulnerable categories of consumers" are summarized.

The world experience of existing mechanisms of consumer rights protection in the liberalized electricity market is analysed. It is established that in a number of countries the system of support for low-income consumers is based on the application of social tariffs, in some others, they set up support programs (for example, in the form of social assistance) that are characterized with general nature and do not have an industry affiliation.

It is proved that the minimum consumption tariffs make the price structure non-transparent and have the direct interrelationship with the effect of cross-subsidization, which can lead to incorrect price signals for consumers and investors from energy suppliers. Considering this an important point in the rules of social protection is the absence of administrative interference in the natural mechanisms of the energy market.